

MUHTÂR-NÂME

Hazırlayan

Dr. Ramazan BÖLÜK

ASOS Yayınları 2023

e-ISBN: 978-625-6861-56-5

Hazırlayan

Dr. Ramazan BÖLÜK

Kapak

Hakan ALKAN

Redaksiyon

Asos Yayınları

ASOS YAYINLARI

Çaydaçıra Mah. Hacı Ömer Bilginoğlu

Cad. No: 67/2-4/ ELAZIĞ

e-posta: asosyayinlari@gmail.com

web: www.asosyayinlari.com

Tel: 0532 643 75 23

Yayınevi Sertifika No: 47901

Yayıncının yazılı izni olmadan hiçbir şekilde çoğaltılamaz.

Bütün bölümler intihal.net benzerlik tespit programından geçirilmiştir.

Bu yayın BOOKCITES tarafından indekslenmiştir.

Yazarlar, yazmış oldukları bölümlerin özgünlüğünden sorumludur.

Dr. Ramazan BÖLÜK

1986 yılında Antalya'nın Demre ilçesinde dünyaya geldi. 4 yaşında ailesiyle birlikte Kaş ilçesine taşındı. İlkokulu Kaş'ta, ortaokul ve liseyi Demre'de okudu. 2004 yılında Atatürk Üniversitesi Erzincan Fen-Edebiyat Fakültesi Türk Dili ve Edebiyatı Bölümünü kazandı. Buradan 2008 yılında mezun oldu. 2011 yılında Erzincan Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsünde yüksek lisans eğitimini tamamladı. 2012 yılında Tunceli Üniversitesi, Edebiyat Fakültesi Türk Dili ve Edebiyatı Bölümünde Araştırma Görevlisi olarak çalışmaya başladı. 2017 yılında Yeni Türk Dili Bilim Dalında Doktor unvanını kazandı. Aynı yıl Munzur Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Türk Dili ve Edebiyatı Bölümünde Yardımcı Doçent kadrosuna atandı. 2019 yılında Ankara Hacı Bayram Veli Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Türk Dili ve Edebiyatı Bölümünde Dr. Öğr. Üyesi kadrosuna atandı. Halen aynı fakültede öğretim üyesi olarak görev yapmaktadır. Evli ve iki çocuk babasıdır.

*Bu çalışmayı;
üzerimde emeği olan
bütün hocalarıma
ithaf ediyorum.*

İÇİNDEKİLER

ÖN SÖZ	xiii
ÇEVİRİ YAZI İŞARETLERİ.....	xvii
KISALTMALAR.....	xix
GİRİŞ	1
MUHTÂR-NÂME	1
a. Muhtâr-nâme Hakkında.....	1
b. Derviş Mahfî'nin Hayatı	2
c. Muhtar Gazi'nin Tarihî Kişiliği ve Şahsiyeti.....	2
ç. Muhtâr-nâme'nin Yazılış Tarihi ve Türk Destan Tarihindeki Yeri	9
d. Muhtâr-nâme'nin Konusu	11
e. Muhtâr-nâme'nin Şekil Özellikleri	12
f. Muhtâr-nâme'nin Şahıs Kadrosu.....	12
g. Muhtâr-nâme'nin Coğrafyası	15
h. Muhtâr-nâme'nin Dil Özellikleri ve Üslubu.....	15
BİRİNCİ BÖLÜM	17
SES BİLGİSİ.....	17
I. ÜNLÜLER.....	17
A. ÜNLÜ DEĞİŞİMLERİ	17
1. i/e Meselesi	18
2. e>ü değişimi:.....	24
3. ö>ü Değişimi.....	24
4. ö>e Değişimi	24
5. o/u ve ö/ü Meselesi.....	25
6. u>ı, u>i ve ü>i Değişimi	25
7. ı>a Değişimi.....	26
8. a>e ve a>i Değişimi.....	27
B. UZUN ÜNLÜLER.....	27
C. ÜNLÜ TÜREMESİ.....	28
Ç. ÜNLÜ DÜŞMESİ.....	28
D. BİRLEŞME/KAYNAŞMA	29
E. ÜNLÜ UYUMU.....	30
1. Önlük-Artlık Uyumu	30
2. Düzlük-Yuvarlaklık Uyumu.....	33
a. Kelimelerde Yuvarlaklaşma	33
b. Eklerde Yuvarlaklaşma.....	36
II ÜNSÜZLER.....	42
A. ÜNSÜZ DEĞİŞİMLERİ	42
1. b>p Değişimi.....	42

2. b>v Değişimi.....	42
3. ç>ş Değişimi	43
4. d>y Değişimi.....	43
5. g>v ve ğ>v Değişimi	43
6. j>ş, z Değişimi	44
7. k>ğ, k>h Değişimi.....	44
8. k>g Değişimi.....	45
9. k>y Değişimi.....	45
10. n>l Değişimi.....	45
11. ñ>ng ve ñ>n Değişimi.....	46
12. ñ>m Değişimi.....	46
13. t>d Değişimi.....	46
14. z>y Değişimi	47
B. ÜNSÜZ BENZEŞMESİ.....	47
1. İmlası Kalıplaşmış Ekler.....	47
2. Sedahlama	48
C. ÜNSÜZ TÜREMESİ	49
1. -y- ve -n- Yardımcı Ünsüzler	49
2. İkizleşme.....	49
Ç. ÜNSÜZ DÜŞMESİ.....	49
1. g/ğ Düşmesi.....	49
2. Orta Hecede -l- Düşmesi.....	50
3. t Düşmesi	50
3. y Düşmesi	50
4. v Düşmesi	50
D. HECE DÜŞMESİ	51

İKİNCİ BÖLÜM	53
ŞEKİL BİLGİSİ.....	53
I. İSİM	55
A. ÇOKLUK EKİ.....	55
B. İYELİK EKLERİ	55
C. İSİM TAMLAMASI.....	56
1. Belirli isim tamlaması.....	56
2. Belirsiz isim tamlaması.....	56
Ç. AİTLİK EKİ	57
D. HÂL EKLERİ.....	57
1. Eksiz Hâl.....	57
2. İlgi Hâli Eki.....	57
3. Yükleme Hâli Ekleri.....	57
4. Yaklaşma Hâli Eki.....	57
5. Bulunma Hâli Eki.....	58
6. Ayrılma Hâli Eki	58
7. Eşitlik Hâli Eki	58

8. Vasıta Hâli Ekleri	58
9. Yön Hâli Ekleri	59
E. SAYI İSİMLERİ	59
F. SORU EKİ	63
G. İSİMDEN İSİM YAPMA EKLERİ	63
H. FİİLDEN İSİM YAPMA EKLERİ	65
II. SIFAT	67
A. NİTELEME SIFATLARI	67
B. BELİRTME SIFATLARI	67
1. Sayı Sıfatları	67
2. İşaret Sıfatları	67
3. Soru Sıfatları	68
4. Belirsizlik Sıfatları	68
III. ZAMİR	69
A. ŞAHİS ZAMİRLERİ	69
B. İŞARET ZAMİRLERİ	70
C. DÖNÜŞLÜLÜK ZAMİRLERİ	70
Ç. BELİRSİZLİK ZAMİRLERİ	71
D. SORU ZAMİRLERİ	72
E. BAĞLAMA ZAMİRLERİ	73
IV. ZARF	73
A. HÂL ZARFLARI	73
B. ZAMAN ZARFLARI	74
C. YER-YÖN ZARFLARI	78
Ç. MİKTAR ZARFLARI	79
V. EDAT	79
A. BAĞLAMA EDATLARI	80
B. SON ÇEKİM EDATLARI	85
C. SORU EDATLARI	89
Ç. İŞARET EDATLARI	90
D. KUVVETLENDİRME EDATLARI	90
E. ÇAĞIRMA-HİTAP EDATLARI	91
F. ÜNLEMLER	92
VI. FİİL	92
A. OLUMSUZLUK EKİ	92
B. ŞAHİS EKLERİ	93
a. Zamir Menşeli Şahıs Ekleri:	93

b. İyelik Menşeli Şahıs Ekleri:.....	93
c. Emir Ekleri:.....	94
C. FİİL ÇEKİMİ.....	94
1. Haber Kipleri.....	94
a. Bilinen Geçmiş Zaman.....	94
b. Öğrenilen Geçmiş Zaman	95
c. Geniş Zaman	95
ç. Şimdiki Zaman	96
d. Gelecek Zaman.....	97
2. Dilek Kipleri.....	97
a. Emir	97
b. Şart.....	98
c. Gereklik.....	99
ç. İstek.....	100
3. Birleşik Çekimler.....	100
a. Hikâye.....	100
b. Rivayet.....	102
c. Şart.....	102
Ç. SORU EKİ -mı, -mi	103
D. EK FİİL	104
Bilinen Geçmiş Zamanı	104
Geniş Zamanı	104
Öğrenilen Geçmiş Zaman	105
Şartı	105
Zarf-fiili	105
E. İSİMDEN FİİL YAPMA EKLERİ	105
F. FİİLDEN FİİL YAPMA EKLERİ.....	106
G. BİRLEŞİK FİİLLER.....	107
a. Birinci Unsuru Fiil Olan Birleşik Fiiller	109
Yeterlilik.....	109
Süreklilik	109
Tezlik.....	110
Uzaklaşma.....	110
b. Birinci Unsuru İsim Olan Birleşik Fiiller.....	110
H. SIFAT-FİİLLER.....	112
I. ZARF-FİİLLER	113
SONUÇ.....	115

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM	
METİN.....	119

DÖRDÜNCÜ BÖLÜM	
KELİMELER DİZİNİ.....	315

BEŞİNCİ BÖLÜM
ÖZEL İSİMLER DİZİNİ..... 707

ALTINCI BÖLÜM
ARAPÇA VE FARŞÇA İBARELER DİZİNİ..... 759
KAYNAKÇA 773

ÖN SÖZ

Bilindiği üzere Anadolu'nun Türkleştirilmesi sürecinde destanların önemli bir yeri vardır. *Battal Gazi*, *Müseyyeb Gazi*, *Danışmend Gazi*, *Ebu Müslim Horosanî*, *Saltuk Gazi* gibi Anadolu coğrafyasında meydana getirilen destanlara Muhtar Gazi ile bir yenisi eklenmektedir. Şimdiye kadar bu eserin ortaya çıkarılmamış olması eserin orijinalliğini artıran önemli bir husustur.

Eserin bilinen tek nüshası Millî Kütüphane'dedir. 183 varaktan oluşan eserde eksik bölüm ya da sayfa bulunmamaktadır. Eserin son sayfasındaki bilgilerden eserin ilk tercüme edilen yazma olmadığı asıl tercümesinden iki yüz on yıl sonra istinsah edilen metin olduğu anlaşılmaktadır. Ancak destanlar içindeki yerine baktığımız zaman yine eserde yer alan bilgiye göre Müseyyeb Gazi'den sonra olduğu ortaya çıkmaktadır.

Eserde ağız özelliklerinden de izler bulunabilmektedir. Zira -up, -üp ekinin bilinen geçmiş zaman fonksiyonunda kullanılması, nazal n sesinin bazı kelimelerde “ng” olarak yazılması, ön ünlülü bazı kelimelerin eklerinde kaf (ك) ve gayn (غ) harfinin, art ünlülü bazı kelimelerin eklerinde kef (ك) harfinin kullanılabilmesi, alıntı kelimelerdeki uzunlukların kısalması, bazı d>t, ç>ş gibi ses değişimleri eserin öne çıkan özelliklerinden birkaçıdır.

Destanın genel konusu Kerbelâ'da şehit edilen Hz. Hüseyin'in intikamının alınmasıdır. Eserde Muhtar Gazi ve arkadaşları Kerbelâ'da Hz. Hüseyin'e karşı savaşları bulup ortadan kaldırmış ve Kerbelâ'nın intikamını almıştır. Dolayısıyla Muhtar Gazi'nin ortaya çıkması 7. yy. sonları olduğu söylenebilir. Eser üzerine iki çalışma tespit edilmiştir. Bunlardan ilki Ebru Duman'ın yazma eserin 1-31b varaklar arasını içeren yüksek lisans tezidir. İkincisi de Gencay Zavotçu ve Ebru Duman'ın birlikte hazırladığı eseri tanıtan bir makaledir.

Çalışma *Giriş*, *Ses ve Şekil Bilgisi*, *Metin*, *Kelimeler Dizini*, *Özel İsimler Dizini* ve *Arapça-Farsça İbareler Dizini* olmak üzere altı bölümden meydana gelmektedir. Eserin sonuna da çalışma süresince istifade ettiğimiz kaynakları gösteren bir *Kaynakça* konulmuştur.

Giriş bölümünde eserin baş kahramanı ve tarihî bir şahsiyet olan Beni Sekaf kabilesinden Muhtar Gazi hakkında farklı kaynaklardan elde edilen bilgiler aktarılmıştır. Ardından eserden hareketle Muhtâr-nâme'nin içeriği ile ilgili ön bilgiler verilmiştir.

Ses ve Şekil Bilgisi kısımlarında eserin içeriği fonetik ve morfolojik özellikler bakımından ayrıntılı olarak incelemeye tabi tutulmuştur. Bu bölümde metnin ağız özelliklerini yansıttığını düşündüğümüz yapılar da belirtilmiştir. Ayrıca özellikle eklerde dönemin geçiş özellikleri ve farklı yazılışlar elden geldiğince ayrıntılı olarak verilmeye çalışılmıştır.

Metin kısmı ise eseri oluştururken en çok zorlandığımız kısımdır. Çünkü ilk tercümeden iki yüz on yıl sonra bir müstensih tarafından istinsah edilen eserde oldukça fazla imla hatası, bazen aynı satırda bir kelime ya da ekin farklı yazılması ve bunun gibi birçok tutarsızlıklar göze çarpmaktadır. Bunun sebebi olarak müstensihin imla bilgisi yetersizliği ya da ağız özelliklerini metne aktarması olmak üzere farklı iki ihtimal bulunmaktadır. Bu bakımdan metnin transkripsiyonunda çok fazla ikileme kaldığımız kısımlar olmuştur. Özellikle Arapça-Farsça isimler ve ibarelerin çokluğu metnin çözümü noktasında bizi epey zorlamıştır.

Metin kısmı oluşturulurken sıkça karşılaştığımız eksik harf/ek yazımı [ ] işareti ile eklenmiş bazı fazla yapılar { } işareti içine alınarak metinden çıkarıldığı belirtilmiştir. Sayfa numarası olarak eserin üstündeki varak esasına göre verilen Türkçe sayılar dikkate alınmıştır.

Kelimeler Dizisinde eserde geçen bütün kelimeler kök ve gövde olarak madde başı yapılmış ve dizin hazırlanmıştır. Anlam olarak kelimelerin eserde kullanıldığı anlamı esas alınmıştır.

Özel İsimler Dizini'nde metinde geçen şahıs, yer ve topluluk isimleri geçtiği sayfa ve satır numaraları ile ayrıntılı olarak verilmiştir.

Arapça-Farsça İbareler Dizini'nde metinde geçen Ayet-i kerime, Hadis-i şerif, bazı şiir, dua ve kalıp sözler anlamları ver metinde geçtiği sayfa ve satır numaraları ile birlikte verilmiştir.

Eserin varlığından bizi haberdar edip paylaştan Arş. Gör. Derya KARATAŞ'a, eserin çeviri yazısında emin olamadığım Arapça ve Farsça ibarelerde desteklerini gördüğüm Doç. Dr. Muhammed CEYHAN'a, Doç. Dr. Özkan UZ'a, Dr. Öğr. Üyesi Mehmet Burak ÇAKIN'a, Dr. Öğr. Üyesi Mehmet Malik BANKIR'a, Dr. Öğr. Üyesi Esra KİRİK'e, Hadis-i şerif, Arapça dua vb. ibarelerde Fahri AYDIN'a, dizinin hazırlanmasında teknik destekleri için yüksek lisans öğrencilerimiz Sena Nur YILMAZ ve Şerife Gaye TURHAN'a teşekkür ederim.

Bu çalışma boyunca manevi desteğini üzerimden eksik etmeyen kıymetli eşim Sevda BÖLÜK'e ve çalışmam için onlara ayırmam gereken zamanı kısıtladığım kıymetli evlatlarım Ayşe Sare BÖLÜK ve Ahmethan BÖLÜK'e de teşekkür ederim.

Son olarak üzerimde emeği çok fazla olan, beni bugünlere getiren ve eserin son kontrolünü de üstlenen lisans, yüksek lisans ve doktora hocam Prof. Dr. Mehmet Dursun ERDEM'e ve her zaman yol gösterici olan, yardımlarını esirgemeyen Doç. Dr. Sibel ÜST ERDEM hocama da şükranlarımı sunarım.

Eylül 2023

Dr. Ramazan BÖLÜK

ANKARA